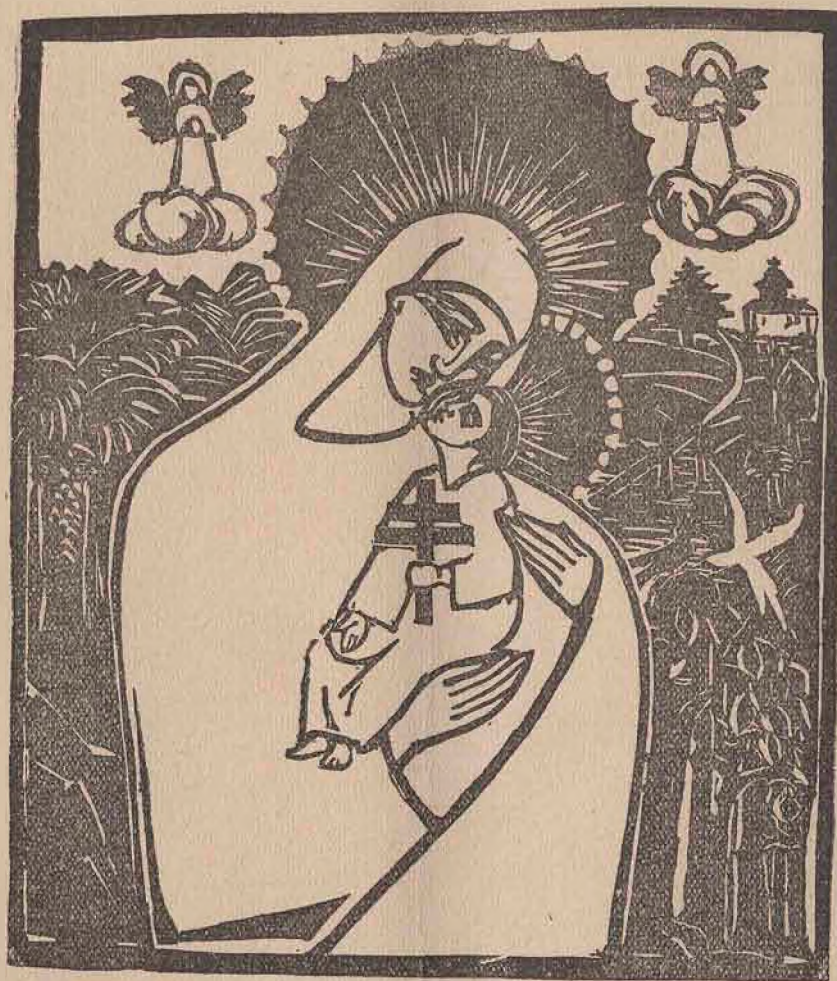


# GÂNDIREA



ANUL IV

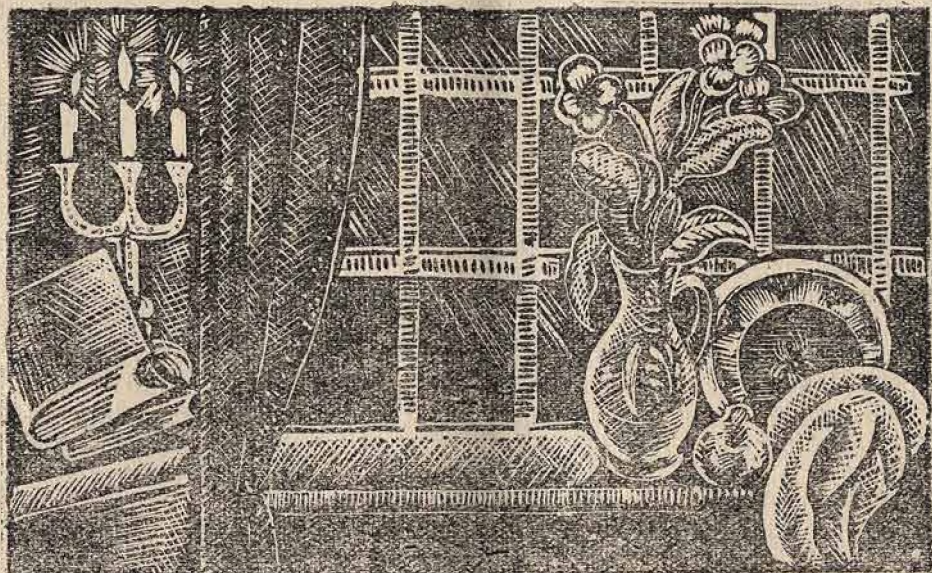
No.10





# GÂNDIREA

---



## LA ULTIMA MARGINE

DE  
ION DARIE

**T**OVARĂȘUL meu se răsuci în trăsură, și spuse:

— Par'că e orașul lui Neculai Manea... Pe aci, ghicesc pe undeva umbra lui Radianu.

Nu era un târg moldovenesc, ca acel unde și-a situat Mihail Sadoveanu teribila dramă provincială. Troițe de piatră la colțul uliților mărginașe, femeile de țară cu port împărătesc, munții apropiați cu cremenea sură și fără cununa brazilor, ne purtau prin alt peisagiu decât al Moldovei, dar știam că nu e și alt peisagiu spiritual. Lângă apele Bistriței ori lângă Argeș, viața somnoroasă a târgurilor se împotmolește identic. Aiurea, în alt oraș vecin, acum doi ani, la o masă de scriitori, un tânăr se ridicase și ne cuvântase desnădăjduit, ca sbaterea ultimă din aripi a pasărilor înainte de a-și da mica lor suflare:

— Se întreba cineva unde se ascund păsările să moară... Vă întrebați unde dispăre tot tineretul plin de neastâmpăr, de proiecte, viața care lărmuește pe culoarele facultăților, trei-patru ani... Ne găsiți aci! Cenușa ne acopere. Veniți din când în când să ne chemați la viață!...

În ochii tânărului am văzut coborînd o ceață opacă, cum se lasă perdea pe ochii răciți.

Mi-am amintit cuvintele de atunci, le-am împărtășit tovarășului de drum. Ne gândeam pe urmă la viața altor orașe de provincie; acelea unde se simțea Rodenbach în exil, orașele crud zugrăvite de Flaubert și Maupassant, acele din care te desmeticești ca dintr'un vis



rău, unde se petrece „Duelul“ lui Cuprin și „Duelul“ lui Cehov, unde rânjește „Diavolul meschin“ al lui Sologub, unde mor copleșiți de tragicul cotidian eroii lui Arțibașev, la ultima margine a guberniilor. Pe acestea le recunoaștem, am trecut pe acolo Grația însă, a acelor orașe unde idilic și sentimental se îndrăgesc tinerii lui André Theuriet ori ai lui Henri de Regnier, ne e cu desăvârșire străină. „Bătrânii“ lui Gârleanu au fost un basm. Nu ni-i amintim. Nu i-am văzut. Au fost romanță de chitară, din trecut, peste un trivial prezent și mediocru. Poate de-abia deslușim ceva aeeva în „Fantomele“ lui Dimitrie Anghel. Dar Iașii n'au fost un oraș de provincie, și încă nu sunt.

Copitele cailor, țacăneau mărunț în praful străzii, ca într'o zi de primăvară, înainte de Paști. În văgăunile munților apropiați se vedeau încă vine albe de zăpadă. Tăcerea neclintită avea ceva din pregătirea misterioasă a pământului, când după o noapte de ploaie caldă, a doua zi trebuie să izbucnească mugurii, iar caișii să pună în peisagiul firav și străveziu hohotul florilor trandafirii. Era o primăvară amăgitoare. O vedeam, o presimțeam mai mult, cu simțurile ascuțite de cetățeni, fiindcă în urmă cu cinci ceasuri, lăsasem Capitala unde află că e primăvară numai când ciorba de miel la restaurant e în scădere și când pisicile moarte și aruncate în stradă, conservate în cursul iernei prin congelare, încep a se descompune și duhoresc.

Aci legile veșnice după care se rotesc anotimpurile și crește din pământ viața, sunt mai apropiate și mai tangibile. În forțota noastră urbană le-am uitat. Totul se face acolo de către om, din om, pentru om. Aci casa cu cerdac, pitită sub blocurile de stâncă, e provizorie locuința de furnică lângă eternitate. Ești mai mic, te găsești mai neînsemnat—dar cu cât ești mai liber și mai tare! Înțeleg frenezia nebună, a copiilor din vecini, dela etajul al cincilea, care întâia oară când au ieșit la câmp și-au scufundat capul în iarbă: au îmbrățișat planeta. Descopereau din instinct secretul târiei lui Anteu.

Prietenul meu de drum e vorbareț. A uitat că adineaori căta cu ochii casa lui Neculai Manea, vedea furișându-se lângă pereții unei cârciumi umbra cu ochi sticloși a pierdutului Radianu. Visează o minune. O adevărată campanie pentru salvarea orașelor. Ne găsește chiar o vină că întârziem. E o dezertare dela datorie. Ascult.

— Înțelegi, orașul plătește prea scump, păcatul de a fi fost o creație hibridă, artificială, parazită în viața noastră. E adevărat, nu s'a născut dintr'o nevoie organică. Erau sate mai mari: câteva dregătorii, câteva curți boerești, câțiva negustori, o zi de târg. Viața cea adevărată era la sat — orașul era consumator, n'a creiat decât ceea ce avem mai odios, mahalaua: eroii lui Caragiale.. Dar există o lume dinainte sacrificată: în casa aceasta, în cea de alături. Cei cari prind aripi zboară, evadează, descopăr că viața are alt sens decât orele de birou, alt preț decât al ouălor pe piață, altă voluptate decât mausul dela M-me Ionescu și vinul porfir dela cârciuma lui Domnu Nae: „La respect general“. Dar ceilalți cari rămân? Gândești ce tragedie e mediocritatea fără conștiința mediocrității? Viața meschinizată, automatizată, o glumă care circulă cinci ani, proporțiile de eveniment ale unei numiri de secretar la Primărie, un vals nou cântat de fanfara dela grădina publică, mutarea unui căpitan care-a avut o aventură amoroasă... Țăranul e privilegiat, e simplu, firesc, adaptat și conform cu mediul; orizontul lui e limitat dar limpede, se simte acasă la el de două mii de ani. A răsturnat brazda, a aruncat boabele, așteaptă ploaia — participă la un mister al naturei, o ajută, tot ce așteaptă, așteaptă acum dela ea. Lupta lui pentru existență e grandioasă și cu elemente tari, care când te domină nu te umilesc, când te înfrâng nu te desonorează. Aci, jumătate trăiesc viața osândiților din temnițele engleze: învârt o roată care nu poartă nimic, o muncă al cărei folos și sfârșit nu se vede. Ghicesc câte un rătăcit; a descins cu o tinerească dorință de a se realiza omeneste; un dascăl de școală, un tinerel avocat ori medic, acele pasări ascunse aci să moară. S'ar părea că e o conspirație. Ochii scormonitori îi cercează pașii: când se culcă și de ce nu se culcă, ce urmărește neînscrisându-se în cutare partid, cu cine va vota, cu cine e rudă, ce vină tănuită poartă de s'a refugiat aci.

Dacă în doi ani nu s'a netezit tiparului comun, e un om pierdut. Un om care nu se supune tuturor ritualurilor provinciale: mausul de la Madame Ionescu, porfirul de la „Respect general“, tablele de la „Café central“, consfătuire de la unul din cei patru ori cinci frunțași ai celor patru ori cinci partide, e ostracizat. Virtutea e adesea, chiar pentru cel virtuos, o povară. Înainte de a se fi plictisit norodul Atenei de veșnicul epitet „cel drept“ atribuit lui Aristide, se va fi săturat și „Aristide cel drept“ să se știe numit tot astfel și numai astfel.

Iată unde se ascund păsările să moară și cum mor.

Totuși de aci văzută chiar, ce dar neprețuit viața! Planeta vine ea la tine, nu-ți îngăduie s'o ignori, și se oferă cu toate gândurile care se sbat, conștiințele care se torturează, născocirile care și se dăruiesc. Mă jucam eri, într'o casă, vorbind, cu o scoică de sidef ciudat răsucită și cu minunate irizații trandafirii. Ascultam cântecul închis în ghioc care murmură ca o tătăzuire de ocean: era o scoică din oceanul Indian. O clipă gândul fugi acolo, risipite asociații de idei îmbrățișară lucruri care mi păreau cu puțin înainte îndepărtate; nu este un privilegiu al veacului nostru acela de a avea permanenta conștiință a planetei pe care trăim? Grecii lui Socrate nu îndrăzneau să admită că soarele e ceva mai mare de cât Peloponezul, și cel care a spus-o întâi, cu greu a scăpat de exil. Cetățeanul din casa de aci, și din aceasta de alături, nu e cu nimic mai presus de grecul gata să trimită în exil, pentru impietate, un îndrăzneț care a ofensat Peloponezul cu asemenea absurde comparații. Problemele vieții nu se pun aci de cât în imediata lor utilizare: un interes, o schimbare de preț, o avansare în slujbă, câte-va acte derivate din instinctele principale; iubire și foame. Dincolo neantul cel mai desăvârșit, și ostilitate pentru acel care vine să turbure tihna cu o istorie, ca cea a Peloponezului bunăoară.

Imi pare că văd oameni atinși de o mare nefericire, jefuiți de un bun, deposedați de un privilegiu — acel care ne-a ridicat din peșteri, pe două labe, să privim cerul.

Am trecut acum doi ani, câte-va zile după voi. Se mai vorbea încă despre cartea unuia, cuvântarea altuia — chiar câte-va volume fuseseră scuturate din praful librărilor și cercetate. Era o curiozitate sgândărită din afară în lăuntru. Câtă-va vreme au prins curaj puținii ostracizați ai orașului: un profesor, o societate a câtorva studenți. Pe urmă toate s'au uitat; am intrat în normal, societatea și-a închis dulapul cu cărți necercetate, au venit evenimente mai însemnate: s'a schimbat prefectul, și-a rupt un picior nevasta procurorului...

Vă spun de aceia că e o datorie să coboriți mai des, odată pe an cel puțin și măcar cinci șase ani în șir. Suflați peste ninsoarea de cenușă care se așterne și îngroapă... Aci, unde tânjește madame Bovary și nătâng raționalizează apoticarul Homais.

Astfel vorbi tovarășul meu de drum. Iar seara se așeză la masa de maus, la M-me Ionescu și nu s'a mai ridicat până la patru.



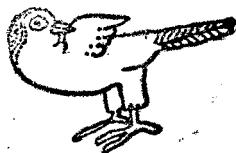


# SANIE PESTE ZĂPADA VEACURILOR, — GÂNDI!..

DE  
A. COTRUȘ

Sanie peste zăpada veacurilor, — Gând! —  
Când lupii nopții mi-or fi smuls, urlând,  
Din cuibu-ți trupul sângerând,  
Ce-o mai rămâne vai! din sufletu-mi flămând  
In așternutul tău arzând...  
Sanie-fantomă — Gând?!..

Sanie peste zăpada veacurilor, — Gând!..  
In depărtări s'aud ai morții lupi urlând...  
Ii simt, îi văd prin ceață căutând,  
Oprindu-se din când în când  
Și 'ntinderile nesfârșite ascultând...  
Iar noaptea cade tot mai neagră, tot mai grea  
In urma și 'nainte ta,  
In sufletul și carnea mea,  
Pe visu-mi și pe sângele-mi de rând, —  
Sanie peste zăpada veacurilor, — Gând!..





# FĂGĂDUINȚI DIN FLACĂRI

DE

LUCIAN BLAGA

**Z**ORIND zărești prin gene tovarăși fără popas,  
încurând buciună de intrare în șetre,  
în fântânile negre de păcură  
și'n morile albe ce macină pietre.  
Viețile ni le săltăm în pas  
peste bieteale ape și marile stânci.  
Priveghitori îneacă pădurile  
în argint de glas —  
așa de se mai schimbă în cântec  
desamăgirile noastre purtate  
prin amurguri adânci.

Din stufăriș cu flacări rotitoare  
făgăduitu-ni-s'au fabrici lângă râuri sfinte,  
rugăciuni de clopote să ni se pară  
fața mânilor între motoare.  
Făgăduitu-ni-s'au pentru ierburile țării  
de șapte ori șaptezeci de mii de turme sunătoare.  
Făgăduitu-ni-s'a patrie în care  
de bucurie să se scuture mieii,  
făgăduitu-ni-s'au prunduri de ape  
cu pești asemănători prin tăcere cu zeii.

Pe-aici vrăbiile și șerpilor sunt albi de ciment,  
cum albi suntem și noi  
de făina stihilor de piatră.  
Trupuri fără răsvrătiri și fără țipet  
suferim cu crini în gură  
silnicia din Egipt.  
În fiecare tufă de spini  
cerul vorbește cu văpaie de vatră,  
dar nimeni nu se mai oprește  
s'asculte lung vorbitoarele flacări —  
numai câni rămân în urmă, speriați le latră.







## IATĂ, A SUNAT CEASUL!

— FRAGMENT DIN ROMANUL „INTŢNECARE”, CAP. III § 4. —

DE

CEZAR PETRESCU

15 August 1916.

Neagră Luminiță,

**AȘ** vrea atâtea să-ți scriu dintr'odată, că uite, nu știu de unde să 'ncep. Și nici nu mai sunt sigură acum, dacă scrisoarea te mai poate găsi la Sinaia, ori n'are să facă drumul la București ori la țară, la Posada, după cum erau proiectele tale. Are să-ți aducă în acest caz știri învechite, și nici o pagubă dacă se va pierde pe drum.

Lunea trecută am fost și eu cu Papă la București, pentru niște lucrări care întârziu la Credit. Am stat aproape tot timpul singură, la hotel, în afară de mesele pe care le luam împreună la restaurant și de două seri, una la Șosea și alta la Oteteleșanu, unde se juca o revistă foarte decoltată, de ne-a fost rușine că mai venisem, dar ne era și rușine să plecăm. Am crezut un moment că în trecere dela Constanța la Sinaia, mai sunteți în București, și am fost pe la voi. Am luat o trăsură și cum mergeam întâia oară singură într'o birjă, mi se părea că toată lumea pe Calea Victoriei, se uită la mine. Cum vezi, m'am provincializat de tot, ca mătușile mele care au o sumă de obiceiuri pazecișoptiște, s'au speriat acum două săptămâni și mi-au făcut o morală teribilă fiindcă au descoperit în camera mea câteva țigări și un roman de Gyp: Pierrette, de altfel o prostie.

La voi nu era decât servitoarea, dela care am aflat că sunteți la Sinaia și că domnul Vardaru e singur în oraș. L-a căutat și Papă, să-l roage să interviev la Credit, dar a

foșt cu neputință să-l descopere. Marți, în Piața Teatrului, l'am văzut pe domnul Radu Comșa. M'am îndreptat să-i țin calea, foarte veselă și zâmbitoare; eram bucuroasă să aflū vești dela tine și mă gândeam că-i fac un serviciu lui Papă, aflându-i unde-l poate găsi pe domnul Vardaru. Dar nu m-a recunoscut și a trecut mai departe, așa că am rămas cu o figură stupidă în stradă, cu toate că mi-am luat aerul că zâmbesc altcuiva, de mai departe. Era cu un domn blond, distins la figură, și care trecea printre lume cu privirea absentă și elegiacă. Domnul Comșa mi s'a părut mai înalt par'că decât anul trecut când l'am cunoscut la tine; și așa pârilit de soare ca un californian, semăna cu Henri Owen din filmele din Los Angeles (Nu zâmbi; provincia, cu singura distracție cinematograful, mă silește să-mi culeg rezervele de impresii dela Pathé și Gaumont). Dacă și tu te-ai mai înegrit încă la mare, îmi închipui ce trebuie să fii! Numai ghioc îți mai lipsește, așa cum ne-am fotografiat în travesti, după balul nostru dela școală, în carnavalul de acum trei ani.

Însfârșit ce să-ți spun, m'am plictisit mai rău ca la noi, la Roman, și am citit în camera dela hotel în patru zile, trei romane și un vraf de reviste ilustrate. Îmi părea rău acum că nu m'am interesat unde s'a mutat Ileana Colceag, deși n'am fost cine știe ce prietene în școală. Am căutat în cartea de telefon a hotelului — știi că tatăl ei e medic cu multă clientelă — dar n'am dat peste noua lor adresă. În schimb m'am întâlnit cu Eliza noastră, cu Elise Algiu, care s'a măritat anul trecut cu unul din frații Negulescu, aviatorii. Eșeau dela Jeana d'Arc, când m'am lovit cu ea față în față. Ne-am sărutat în stradă, era cu bărbatul ei, mi l'a prezentat. Un tip scurt și cam gras, n'are de loc mutră de aviator și tot timpul cât am vorbit a stat mut, răsucind între degete o cravașă cu mâner de metal. De ce i-o fi trebuind cravașă în aviație, n'am putut să-mi explic! Biata Eliza a slăbit mult la figură și s'a urâțit rău, cu pete pe obraz ca bolnavii de ficat. Are să aibă un copil peste două luni, se cunoaște dela cincizeci de pași, cu toate că și-a făcut rochii largi să ascundă. Nu pot înțelege cum poate eși cineva pe stradă, în situația ei. Mi s'ar părea că toți ochii se opresc la mine... Ne-am adus aminte de nebuniile noastre, de grevele și scandalurile dela ora de latină, de fluturii de hârtie pe care-i acățam de coada jachetei, lui domnul Caramfil-Clempuș; orchestra wagneriană din ora doamnei Savel, însfârșit o mie și una de nebunii, pe cari într'adevăr astăzi mă mir că le-am putut trăi vreodată.

Eliza protesta acum că ar fi fost ea capul drăciilor și parcă-i era rușine de toate nostimadele care-o făcuse celebră și iubită în toată școala. Aviatorul ei asculta foarte plictisit, uitându-se la firmele magazinelor. Cred că le-o fi învățat pe de rost, pe rază de o sută de metri.

M'am întors la hotel foarte indispusă. Mă gândeam ce face viața din noi, dacă și dintr'o față veselă, cu inteligența și drăgălășia Elizei, nu rămâne într'un an de mariaj, de cât o doamnă care atrage atenția trecătorilor cu talia ei voluminoasă și apare păzită pe stradă, de un domn anost și monosilabic, cu cravașă de jocheu.

Acasă, la Roman, când am ajuns, după huruiala, căldurile și praful din București, mi s'a părut un rai, grădina noastră cu nucii și aleele de trandafiri.

Și acum, dragă Luminișo, să-ți scriu și cum ne-a găsit pe noi mobilizarea, în astă seară. Nu știm cum va fi căzut vestea aiurea, dar în casa noastră par'că venise un faire-part de înmormântare. Papă s'a întors din oraș negru ca pământul. În vara asta ne-a bătut piatra la moșie. Nu eram asigurați: au fost doi ani răi unul după altul. Papă, lăsător cum e, s'a gândit la economie. Recolta din anul acesta, ceva mai bună, i se părea însfârșit o compensare pentru cei doi ani dezastruoși și nu se mai aștepta să ne mai încerce Dumnezeu, cu o nouă pacoste. Spera să aranjeze în câteva zile toate cu Creditul—acum cine știe când o să se mai poată face ceva! Pe deasupra, mai angajase să vândă ce bruma mai avem strâns în hambare din alți ani; grâul și secara pe care se încăpățâna să nu le dea unor negustori nemți, unui oarecare doctor Mayer, foarte arogant și prusac. Acum însfârșit îl convinseserăm, noi copiii, și încheiase contract; începuse să încarce în gară—și intrăm în război, și tocmai cu Nemții! Alții mai prudenți și mai pricepuți în afacere au luat acompto, sau chiar prețul pe jumătate din pâinea vândută, așa că n'au ce pierde. Ba chiar le convine. Dar noi am rămas cum e mai rău. Frate-meu, Camil, de când s'a întors dela Paris nu face nimic: joacă doar cărți la Club așteptând să se poată întoarce să-și termine doctoratul, și firește, viața și cărțile costă bani. Bărbatul Emiliei—sora mea cea mai mare, ai cărei ochi îți plăceau atâta și spuneai că seamănă cu Fa-



biola — e de un an concentrat, și toată advocătura lui a rămas baltă. Insfârșit numai pricini de întristare și griji în toate părțile. La masă, Papă abia a gustat de două trei ori din mâncare. Toți tăceam. Camil, ca întotdeauna seara, nu era la masă; mănâncă în oraș cu prietenii, zice că la Club, însă Dumnezeu îl știe pe unde umblă. Dar mai era un loc de mult gol, și fără să ne spunem, gândul nostru al tuturor, se învârtea împrejur, cum sunt atrase albinele de farfuria unde au fost fructe. E locul lui Todiriță, frate-meu, cu un an mai mic, chemat de trei luni, la regiment, prin apropierea Bacăului. Pentru el războiul înseamnă ceva mai precis și mai apropiat decât pentru noi toți. Bănuiesc că și Maman și Papă, simțeau acum o muștrare. Nu știu de ce Todiriță a fost întotdeauna așa, mai prigonit în familie. Poate fiindcă e mai liniștit, și și-a văzut întotdeauna de învățatura lui, fără să ceară prea multe de acasă, unde toți socoteau firesc să se intereseze mai mult de Camil, care e mofturos și pe care niciodată nu-l mai satisface nimic. Acum ne gândeam cu toții la cel plecat. Dar ce mai puteam face? Maman era plânsă. Atunci ne-am dat seama cât a înălbit în ultimii doi ani...

După masă, am stăruit de Papă și Maman să ieșim puțin în oraș. Eram și curioasă să văd ce impresie a făcut în oraș vestea războiului; dar îmi închipuiam pe urmă că mișcarea și aerul au să le facă bine și să le alunge gândurile urite. Și am avut dreptate. În oraș era o nemaipomenită fierbere. Cânta în fața grădinei publice o muzică militară. Un grup de liceeni veneau nu știu de unde și se duceau nu știu unde, purtând un steag și cântând imnul lui Iosif. Toate luminile aprinse la ferestre, drapele scoase afară, ofițeri și soldați mulți. Pe o masă, înaintea cinematografului, un student, feciorul preotului de pe strada noastră, rostea o cuvântare. Lumea l-a luat pe sus și l-a purtat cântând și strigând cu o vitejie, de-ai fi zis că sunt cu toții gata să treacă peste un sfert de ceas Carpații. După el, se urcă pe masă, cine crezi? Camil al nostru. M'a apucat așa un fel frică și de rușine. Ce-are să vorbească despre războiu, el, care stă toată ziua la Club, și și-a petrecut viața la pension în Elveția și pe urmă neîntrerupt, la Paris, numai noi știm cu câte sacrificii? Ei bine, a vorbit scurt și foarte frumos, ceva mișcător de-a izbucni mulțimea într-o nebunie de urale. Lui Papă îi tremura mâna sub brațul meu, și în loc să se supere, cum mă așteptam, și-a făcut loc în primul rând și l-a sărutat cu ochii în lacrimi, deși de două săptămâni, aproape nu-și vorbeau, fiindcă aflase despre o poliță ori așa ceva, iscălită fără știrea lui.

Pe urmă, când a venit o doamnă, nevasta unui colonel să-i ceară o chetă pentru o secție de Crucea roșie pe care au improvizat-o cucoanele în entuziasmul primului moment, Papă a scos toți banii din buzunar, trei mii de lei; el care se plângea că la București, cu drumul nostru cu tot, cheltuise prea mult o mie.

Acasă, l-am găsit așteptându-ne la scară, pe Moș Pintilie, o slugă veche de-a noastră, dela moșie. Venise cu niște lucruri dela țară: unt, păsări, etc.

Aflase și el de războiu. Are un ginere și doi feciori concentrați.

Ne spune, clătînând pletele sure de tot:

— Iacă, duduică dragă, tot ni-o scris băietul cel mai mic, de-o lună să-i trimitem zăce lei și nu ne-am învrednicit. Acu mă apucă așa, o jăle... Cine știe dacă-l mai agiung banii noștri — pe unde l-or mâna oștirea!...

Aceasta era și un fel de muștrare târzie, cum simțisem și noi fără să ne mărturisim pentru Todiriță, în timpul mesei.

Pe Moș Pintilie, se vede însă că îl rodea grozav problema, căci după un timp de gândire m'a întrebat:

— Mata ce crezi, Duduică, oare să-i mai trimetem?

Moș Pintilie spune: „noi, trimetem, ne învrednicim“ cu pluralul majestății, ca „Noi, Ferdinand I, Rege al României...“

I-am luat adresa feciorului la regiment, să-i trimit 20—30 lei.

— Dar despre război, ce crezi moș Pintilie? — întreb, — ce zici?

— Apoi noi ce să zicem, Duduică dragă? Cică neamul nostru de când îi el, tot în războaie o dus-o și n'o mai pierit. Amu se chiamă că sîntem în mâna Domnului!... Cum a fi voia Celui de sus...

După aceste scurte aprecieri asupra situației, Moș Pintilie s'a dus să discute mai în libertate războiul, cu vizitiul și celelalte slugi, la bucătărie.

Vre'un ceas, m'am plimbat singură în grădina noastră, care-i foarte mare și cu tușișuri sălbatece. M'am gândit la multe, multe, Luminișo. Cum îmi lipseai tu, să stăm acum cu

sufletele aproape!... M'am urcat târziu în casă. În camera lui Maman, ușa întredeschisă. Am împins-o încetisor Maman în genunchi. Înaintea icoanei, cu candelile aprinse, se ruga, poate plângea... Am ieșit fără să simtă. Lui Maman îi e jenă față de noi, de apucăturile ei bisericose. Dar acum o înțelegem prea bine, și cât îmi era de dureros, că nu pot și eu îngenunchia cu dânsa, la o icoană, sub o candelă...

Acum am terminat de scris, dragă Luminiță, și dela fereastră, din iatacul meu, privesc sus o stea. Poate în clipa aceasta și privirea ta e chemată de dânsa. Așa gândul nostru se întâlnește prin noapte. E Venus, știi steaua pe care o priveam amândouă, cu coatele amorțite pe marginea ferestrei, în dormitor, după ce adoimea M-lle Roche. Toate mi se par atât de departe, Luminițo, atât de departe! Și nu știu de ce-mi vine să plâng. Mă gândesc la frate-meu. Oare și el va fi ridicat ochii spre steaua aceasta în astă noapte? Și câți trebuie să fi fost în țară, astăzi ca mine, cu ochii la cer? Și atâtea mame, și surori care plâng... Dincolo de noi, pe urmă, în toată lumea, atâția și atâția care seucid... Se cumpără atât de scump fericirea?... E foarte târziu, toți dorm, poate numai acolo unde a început războiul se petrece ceva înfrigorant. Dar aci toți dorm, e o mare tăcere și îmi vine, nu știu de ce Luminițo, îmi vine să plâng.

Îți sărut ochii drăcoși, ELENA.







# THOMAS HARDY

DIN ENGLEZEȘTE DE  
DRAGOȘ PROTOPOPESCU

## COPIIULUI CE VA SĂ VIE

I

**N**u bate inimă pitiță, — oprește-te  
Deși îți face clipa semn, gândește-te  
Să dormi adânc  
Pân'la oblânc  
Ursita ne-a cuprins de griji și gemeri  
Din cântec stafiile vremii toarnă temeri.

II

Ascultă o leacă ; viața urcă și coboară,  
Stau gata 'n noi urări și răsete să moară  
Nădejdi se scurg, da  
— Au fost credinți cândva ?  
Iubirile, înfiorările au ațipit  
Și n'ai să le trezești tu, fiindcă ai sosit.

## III

O, de mai auzi tu, rod al pântecului,  
 Înainte de 'mplinirile descântecului  
 Și de ai putea să vii  
 Sau nu, printre cei vii,  
 Ți-aș spune atâtea despre mine  
 Că repede te-ai lepăda și tu de tine.

## IV

Zadarnic. Nu-s în stare-un semn  
 Mai bun să-ți fac, ființă fără 'ndemn,  
 Un semn ce să-ți destăinue  
 Puțin din ce nu dăinue;  
 Veni-vei deci, cu pași tăcuți în larmă  
 Sub ceruri care trăsnete și neamuri farmă.

## V

Un colț retras să-ți pot găsi, cu drag  
 Aș încerca pe-o răpă de meleag  
 Ce nu cunoaște lacrima  
 Și unde tace patima.  
 Dar slab sânt ca și tine. Biet odor,  
 Și soarta ta e taina tuturor.

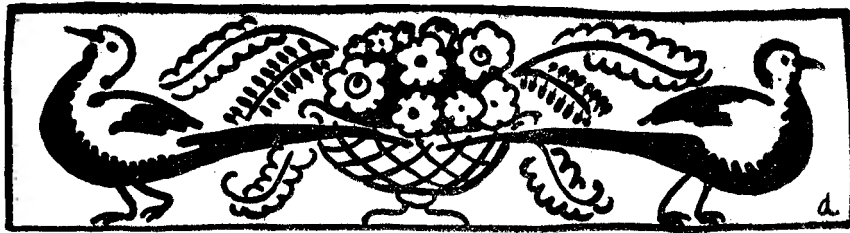
## VI

Da, trebuie să vii. Și ce-i mai rău,  
 E'n noi un duh așa de-aprins și nătărău  
 Că 'ncep'acum chiar eu  
 Să-ți făuresc un empireu  
 De fericiri, și în tine spun pe nume  
 La vise – așa cum n'a mai fost pe lume.

(Din vol. *Past and Present*)







# VERSURI

DE

SANDU TUDOR

## IDILĂ AUTOMNALĂ

**D**upă-amiaza unei triste duminici de toamnă.

Pe bulevard, sub castanii singuratici și goi,  
în galbenul frunzelor pașii ne'nseamnă  
oboseala bolnavă ce mocnește în noi.

Cu-un aer a mort făptura-ți ciudată  
din șolduri firave stingher mlădiază;  
și-a hainei neagră mătase'nghețată  
ne'mparte flori ce'n trup frigurează.

Și cum cu tăceri purtăm presimțiri  
de frig ce ne-apropie strâns pe-amândoi,  
privind la mâinile-ți slabe, subțiri,  
idila îmi pare c'o'mpart cu'n strigoi.

## DIGUL

**C**eața de seară pogoară în zare.  
Digul pătrunde adâncă tăcere  
până departe în larguri de mare.  
Singurătatea tainic mă cere.  
Crește din umbre turnul de far  
de-mi pare un monstru odisiac  
ce'n noapte își joacă ochiul de jar  
clipindu-mi surăsuri șirete de vrac.  
Valuri-omăt se sfarmă în boare,  
malul de piatră în urlet izbesc  
și'ațățat de gustul de sare  
digul mă'ndeamnă să pribegesc.

## I C O A N Ă

(secolul XVII)

**A** plouat într'una săptămâna toată.  
Din hudița strimță, în colț pe maidan,  
s'a oprit în taină, la dosita poartă,  
din spatele culei, un galben rădvan.  
Ușurel și sprinten se pogoară'ndată,  
un boer de oaste, un tânăr curtean.  
Iconirea feței în plete 'ncadrată,  
zugrăvește'n fugă un surâs viclean.  
Are aer mândru de cuceritor;  
și grăbit și-așează faldul straelor.  
Poartă într'o parte înclinat ușor,  
lată'n fund căciulă sură de sobol.  
Țintuită'n frunte pana de cocor,  
arcuește falnic tremurând domol.  
Zvelt i se arată în zăbun-azur,  
talia tăiată fără de cusur.  
Strâns în cingătoare lată cu păftale,  
aninat i-atârnă cu un lanț de zale  
în teacă de piele paloșul curbat,  
cu plâsle albe de sideș lucrat,  
și'n cute bogate strânse de bârneș  
se revarsă agale șalvarii lui creși.  
Acum pe potecă, pe după pereși,  
tot pășind în vârfuri bălțile de ploi,  
în ciubote roșii cu turetce moi,  
face-un pas nainte, altul înapoi,  
și-și scutură vârful atins de noroi,  
danșând cu-eleganță mândră de cotoi.  
Cu inelul bate de trei ori în poartă.  
In ceardac domnița surâzând s'arată.  
Un argat deschide ca și'n alte ori,  
și-a rămas la culă până din spre zori,  
c'a plouat iar strună-uma'n ciuda lor.

### UNDE SUNT COCORII LUI IBYCUS?

**U**mbra'nserării ca o zdreanță murdară  
mânjește bulevardul în galben de-agonie.

Desmetic un apaș al toamnei, înfundat  
sub șapca de păslă și bluza de vară  
cu gulerul până'n urechi ridicat  
colindă tristețea ca o stafie.



Și cum năuc în zare privește  
citorosul decor al castanilor goi,  
un strănut aiurea, îl răbufnește  
din cauza mirosului putred de foi;  
miros greu dospit și bolnav  
ridicat după ploaie de zefirul jilav.

Apoi, tușește lung și uscat,  
se oprește  
scuipă'njurând cu o mutră posacă,  
și'ncearcă'nghetat  
o țigară să-și facă,  
o țigară dintr'un colț de jurnal.

În urmă aprinde, fumează, privește iară haihui,  
visează un lucru banal,  
și fredonează romanța ibovniciei lui  
închisă de mult în spital.

Deodată amuțește din cântec.

În reflexul ud de trotuoar, recunoaște  
cum vine rotund, boerește un pântec.

Și'nvinețitul lui chip ca de moaște  
cu'n gest sub cozoroc se arată  
și-o clipă sclipește tiptil un briceag.

Deodată  
în noapte, vag,  
străpunge un strigăt în slavă.

Străjerii din posturi aleargă în grabă

Lanternele însă n'au mai aflat  
de cât o pată de sânge'nchegat,  
un petec de haină  
și încă o taină  
de deslegat.





*Xilografie*

*de D-na M. D.*



# C R O N I C I



## IDEI, OAMENI & FAPTE

### „REALITATEA” ROMÂNEASCĂ

SUNT acum cinci-zeci de ani, fiind însărcinată să le dau tinerilor de la liceu! «Mateiu Basarab» lecțiuni de filosofie, m'am pus pe muncă să-mi pregătesc așa zisul curs. Când vorba e adevărat să luminezi pe alții, nu e destul să știi carte, ci ai să te mai și dumirești ce anume poți să le spui celor adunați să te asculte și mai ales cum să-ți dai pe față știința

Învătasem din cărți nemțești ceea ce știam și aveam să-mi predau știința'n românește, iar gândurile ce'n mintea Românului se leagă de vorbele românești, nu se potriveau de loc cu cele legate de vorbele nemțești.

Era—înainte de toate—că nu li se pot face lecțiuni de psihologie ori de logică celor ce nu sunt bine dumiriți asupra noțiunii ce se leagă de vorba «realitate» și m'am incredințat, că'n românește nu există expresiune adevărată pentru noțiunea aceasta.

Noi puținii, care ne-am îndulcit învățând carte prin școli străine, ne-am deprins, ce-i drept, cu vorba «realitate» și ne-am sporit comoara de gândiri cu noțiunea ce'n mintea altora se leagă de ea; milioanele de Români neași nu știu însă ce va să zică «realitate» și astfel în mintea lor nu se leagă nimic de vorba aceasta.

Aveam deci să caut vorba, de care se folosește Românul în loc de «realitate», și să-mi dau seamă de înțelesul ce'n mintea tuturor să leagă de ea.

Vorba aceasta e fără îndoială «alevea», după felul de a gândi al Românului cele «reale» sunt în «alevea».

Noi cei dumiriți asupra limbii românești știm însă că e mare deosebire între ceea ce gândim când zicem «realitate» și ceea ce spunem când zicem în «alevea».

„Realitate” e ceea ce într'un fel oare-care este ori dăinuște, ceea ce intră în ființă ori trece fie chiar și numai pe o clipă prin ființă, iar în «alevea» e ceea ce se ivește—chiar și numai părând a fi, dar nu e «ntr'alevea», nici vis, nici închipuire, nici plăzmaire, nici vedenie.

Pentru mulțimea celor îndrumați spre superficialitate ceea ce e «realitate» e și în «alevea» și ceea ce e «n'alevea» e «realitate». Puțini cititori ai acestor lămuriri date de mine sunt însă oameni, care-și dau seamă, că o mulțime din cele «reale» nu sunt

în «alevea» și o mulțime din cele ce ni se arată în «alevea» nu sunt «realități».

Presiunea atmosferică e fără îndoială o «realitate», dar în «alevea» nu este, că nu se dă nici într'un fel pe față; noi oamenii n'o simțim de loc. Mai vărtos «realitate» e mișcarea pământului, dar în «alevea» deasemenea nu e. Sunt multe, de tot multe «realități», care nu ni-se arată în «alevea». Muncă mereu încordată și nesfârșită bătaie de cap s'a cerut pentru-ca să născocim uneltele optice ori acustice, care ne ajută să vedem ori să auzim ceea ce fără de ele e pentru noi cași-când n'ar fi, și iar alte uneltele am născocit pentru-ca electricitatea să se dea pe față ici într'un fel, colo într'altul.

Tot așa curcubeul, apele morților ori aurora boreală sunt în «alevea» fără-ca să fie «realități» și e plină lumea de lucruri în «alevea», care n'au ființă reală.

Apropiindu-ne 'n drumul nostru de un telu înflorit, uleiul volatil ce se revarsă din florile de telu pătrunde în nasul nostru și simțim plăcutul miros al acelor flori. Fiziologii ne'ncredințează că greșesc cei ce iau mirosul acela drept însușire a florii. Ceea ce simțim noi ca miros nu e nici uleiul volatil, nici combinațiunea chimică, pe care el o produce în nasul nostru, ci efectul produs de aceasta în nervii olfactivi ai noștri. Mirosul nu e ceva real, o însușire a florii, ci un rezultat al funcțiunii nervoase, ceva ce nu numai ni se pare, ci ni se arată în alevea.

Tot atât de invederat e, că gustul portocalei, așa cum îl simțim noi, nu e o însușire a portocalei, ci rezultatul perturbațiunii chimice ivite'n nervii gustativi ai noștri.

Trecând în întunecimea nopții peste o câmpie întinsă, nu se ivește nimic împrejurul nostru. Deodată însă ia oarecare depărtare se produce o descărcare electrică, și peste puțin, vedem fulgerul și'n urmă auzim tunetul. Atât fulgerul, cât și tunetul sunt efecte ale stărilor produse de descărcarea electrică'n nervii noștri, optici și'n cei acustici, și noi nici n'am vedea, nici n'am auzi nimic dacă descărcarea electrică s'ar fi produs la prea mare depărtare.

După felul de a gândi al Românului, cele ce se desfășură împrejurul nostru sunt în «alevea» numai

în virtutea efectelor ce produc în sistemul nostru nervos, și gândirea omenească porcedee numai din cele ce ni se arată în aievea, iar ceea ce nu se ivește nu e nici cum, n'are ființă, e cași când n'ar fi. Gând, fie noțiune, fie idee, e numai ivirea, pe care o *luăm aminte* ori ne-o *aducem aminte*, rămășița așa ziselor senzațiuni.

De oare ce fiziologii deosebesc cinci feluri de nervi sensitivi, ne-am deprins a deosebi și cinci feluri de simțuri. Mai avem însă și simțul mușchilor, prin care ne dăm seamă despre greutatea corpurilor, simțul caloric și simțul intern.

N'am ajuns încă, pe cât știu eu, să ne dumirim, care anume sunt nervii, prin mijlocirea cărora ne dăm seamă dacă un lucru oare care e greu ori ușor, cald ori rece. Mai bine dumiriți nu suntem nici asupra nervilor, care ne ajută să simțim propriile noastre stări trupești ori sufletești. Ni-e însă mai presus de toată îndoiala, că nici cele ce se petrec în lumea ce ne'ncongiură, nici propriile noastre stări trupești ori sufletești nu le luăm aminte decât dacă ele produc perturbațiuni în nervii noștri.

Nu însă ori-și-ce perturbațiune nervoasă i se impune luării aminte.

Nu simțim nici bătăile propriel noastre inimi, nici svâcnirea sângelui ce se varsă prin trupul nostru. Intreaga funcționare normal continuată a organelor noastre trupești se petrece fără de știrea noastră. Simțim, adevă la urmă aminte numai diferențele ce se ivesc. abaterile de la funcționarea normală: dacă inima bate mai tare ori mai slab decât de obicei, dacă sângele e prea năvalnic ori prea potolit, dacă vre-unul dintre organe se precipită ori se oprește'n funcționarea lui.

Tot astfel, din lumea ce ne'nconjură, luăm aminte numai diferențele: ceea ce e constant, mereu la fel, ni-e ca și când n'ar fi de loc. În aievea ni se impun nu cele ce sunt, nici cele ce se petrec intrând în ființă ori trecând prin ființă, ci numai diferențele ce se ivesc în starea nervilor noștri.

În aievea ni se arată lucrurile și dacă, fiind diferențele prea mici, ne ajutam cu unelte acustice, optice ori electrice, și microscopul ori analiza spectrală scoate la iveală numai cele ce în adevăr sunt.

Diferențe se pot ivi'n starea nervilor noștri și'n somn, în urma unei stări mai mult ori mai puțin bolnăvicioase, cum e hipohondria, fiind hipnotizați ori căzând în extaz ca așa zisele medii spiritiste. În asemenea cazuri aiurim, visăm, avem vedenii, lucrurile ni se arată *ca'n aievea*, nu însă *în aievea*.

Lumină cu desăvârșire viuă ni se revarsă deci asupra vieții sufletești după-ce ne-am dat seamă, că pe așa zisul ecran al cinematografului lucrurile ni se arată în aievea, iar nu *ca'n aievea*.

Ori și cât ne-am sbate, nu ne rămâne'n cele din urmă decât să admitem, că cele desfășurate'n film sunt lucruri în adevăr petrecute.

Voind să reproducă'n alții stările sale sufletești, autorul a plăsmuit cele ce'n gândul lui trebuia să le spună pentru-ca ei să gândească și să simtă ceea ce dânsul voește.

Un om priceput intr'ale cinematografului își închiuiește pe temeiul acestei plăsmuirii până'n cele mai mici amănunte *scenariul*.

Până aci toate sunt numai gândite.

Marele măiestru, ursitorul filmului, ia asupra

sa sarcina de a ni le arăta toate în aievea. A lui faptă e filmul, prin care ajungem să vedem la București cele ce s'au petrecut fie'n Germania ori în Franța, fie'n Rusia, în Italia, ori în Anglia, fie chiar în America

Chiar mai mult decât atât.

Regisorul alege vederile, decorul, costumele și și actorii. El hotărăște mișcările, grupările, gusturile și mimica celor intrați în scenă. El dispune de aparat și de operator și regulează lumina după bunul lui plac, iar obiectivul aparatului și placa ori pelicula fotografică sunt mai sensibile decât retina celui mai ager ochiu omenesc. E deci peste putință să vedem cu ochii noștri atât de amănunțit cum lucrurile se ivesc pe ecran, și nici unul dintre genurile de artă nu se poate ridica la aceiași înălțime ca cinematograful sub stăpânirea regisorului măiestru.

După felul de a gândi al Românului, care nu are vorbă adecuată pentru „*realitate*“, cele desfășurate în lumea ce ne'nconjură sunt de o potrivă cu cinematograful, au pentru noi ființă numai dacă și cum ni se arată'n aievea.

\* \* \*

Toate aceste sunt rezultate ale analizei ce făceam —sunt acum cinci-zeci de ani— asupra noțiunii ce'n mintea Românului se leagă de vorba „*aievea*“, care stă'n legătură strânsă cu multe vorbe din limba românească.

Rezultatele acestea nu se potriviau cu vederile mele de mai nainte. Eram deci, firește, frământat de vii nedumiri și nu mai puteam să scap de temerea ca nu cum-va să fi pornit pe o cale greșită. Ori și unde mă aflam și ori și ce făceam, eram nevoit să mă gândesc la aceste, ca să scap cât mai curând de'ndoielile ce mă chinuiau. După câteva luni de zile însă guvernul s'a retras și mi-am dat și eu dimisiunea. Spre altele dar și iară și iară-și spre altele am fost nevoit să-mi îndreptez gândirea, deși nici odată n'am perdut nădejdea, că mai curând ori mai târziu voi găsi răgaz spre a mă dumeri în deplin. Au trecut însă anii și zecile de ani, și iată-mă ajuns să mă tem, că n'o să mai am parte de asemenea răgaz și să mă mângălu cu nădejdea, că între azi numeroșii dascăli mai tineri se va ivi mai ici, mai colo, câte unul, care va duce mai departe scrutările, pe care mie nu mi-a fost dat decât să încerc a le face.

Între multele milioane de Români, care au luat parte la plămădirea limbii românești, au fost mulți oameni înțelepți, a căror înțelepciune s'a păstrat în înțelesul ce se leagă de vorbele, de care ne folosim cu toții —în virtutea deprinderii.

Nu se cere decât oare care bun simț pentru-ca să-ți dai seamă despre zăpăceala ce se produce'n capete când te folosești de vorbe streine alătura de cele românești fără ca să-ți fi dat silința de a lămuri înțelesul fie-căreia din aceste vorbe. Sunt deci incredințat, că nu unul, nici câți-va, ci mulți dintre cei ce le vor fi citit acestea vor fi stăpâniți de îndemnul de a porni pe calea, din care pe mine nevoile vieții m'au silit să mă abat.

Vorba e să ne dumirim, dacă e ori nu e și o gândire românească.

IOAN SLAVICI



„Merse credincios până la această lizieră unde urma lui se pierde, unde rămân, mai mult decât pentru ca să-l plâng, să mi-l închipui; își frânse fără un cuvânt firava sa armură, acest corp pe care l-a oboșit întovărășindu-ne câtva timp, de bine de rău, să vorbească și să sufere cu noi; dar această armură era atât de delicată încât nu vom mai regăsi din ea nimic.

„Spirit sfios dar fără teamă, s'a adâncit în lumea care domnise întotdeauna peste gândirea lui și nu încetase să-i formeze orizontul.. Trebuie să ne gândim la el, întotdeauna, ca la unul izbăvit..

„Dar cum să ajungem pe drumul teribil unde ne-a fugit, dincolo de nemărginitul abis al morții, acest suflet care ne-a trecut prin mâini ca o umbră visătoare și temerară ?”

Jacques Rivière a murit; rândurile acestea scrise anul trecut în minunata introducere la „Miracles”, volumul postum al lui Alain-Fournier, capătă astăzi altă adâncime. O umbră a mers să caute dincolo altă umbră. Se va vorbi și despre Rivière ca despre un «izbăvit?»

La treizeci și opt de ani, când cinci ții i-a luat războiul, opera împlinită e numai o prefață la cea care mâine avea să vină. Jacques Rivière n'a scris decât această prefață. Un roman închinat lui Proust: „Aimée”, subtil, discret, o spovedanie sufletească. Un volum de studii: Baudelaire, Claudel, Gide; Wagner, Musorsky; Ingres, Cézanne, Gauguin. O carte de captivitate în Germania, unde a fixat cu luciditate, fără ură și fără indulgență, figura temnicerilor de atunci. Câte-va studii în revista al cărei director era, încă neadunate în volum. Și ai! Rămâne de cealaltă parte să atârne toată activitatea de la „Nouvelle Revue Française”, din care a făcut tribuna sufletească a unei generații, în căutare de sine; generația răstignită la intersecția a două epoci, una încă nelichidată, cealaltă încă în devenire.

Cu câtă conștiință, cu ce discretă subtilitate, cu câte scrupule și-a împlinit misiunea de șef spiritual al generației sale, o spun chiar acei cu care, pe tărâmul ideilor, a fost în vrămășie, ca Henri Massis. Lipsit de dogmatism, nu aplica vieții, nici artei, o formulă în care să le înghesuie, ci aștepta ca viața

și arta să-și tâlcuiască singure semnificația. El numai se pleca să le descifreze „O ființă vie nu se poate exprima dintr'odată: se desvoltă, se corijă; dacă există vre'o variație în spusese mele, trebuia să le înregistrezi, nu să încerci a le reduce“ — își mustra prietenește pe Henri Massis, acum cinci luni, într'o scrisoare deschisă.

Și mai departe:

„Mă ridic, mă împotrivesc obiceiului luat în literatură de a concepe o morală a parte, de a o pune mai întâi ca o schemă abstractă și de a porni de la calificările sale pentru a explora materialul psihologic. Cu toții am abuzat, noi cei dintâi, de cuvintele: inocență, perversitate, monstrozitate. Sint valori pentru oamenii tineri. Pe măsură ce înaintezi în vârstă, e un lucru care înainteză către noi, care ni se arată cu mult mai de aproape, și în care, ca într'un astru ce coboară prin sufletul telescopului, încep a nu mai recunoaște tot ceea ce vedeai: e viața. În acest moment, cel care a fost dăruit pentru roman se simte copleșit de o considerabilă prudență. Vede ființi aproape de el, care trăesc, care se mișcă, și gândește: mai întâi să le înțeleg, pe urmă să le zugrăvesc!

„Dacă e cucerit, dacă poate fi copleșit de admirație fără să știe de ce, dacă e înlănțuit, dacă iubește, atunci să treacă la zugrăvirea ei... Să se străduie a face ceva încheag, fluid, numeros ca viața. Să imite pe Dumnezeu, care a creat omul înaintea păcatului!...”

De această scrupulozitate a fost condusă și opera și viața lui Jacques Rivière. Dincolo de orice vanitate și de orice fățarnicie, el își urmărea procesul de formație sufletească, cu toate dibueile și toate contrazicerile, fiindcă prin el se ajută să înțeleagă pe ceilalți din generația sa și să descifreze orientarea celor ce vor să vină „La Nouvelle Revue Française“ nu s'a slujit de mumii, n'a luat ființă pentru a pregăti cuiva un jilt la Academie. Jacques Rivière cerea vieții și conștiinței altceva De aceea în paginile sale străbate până la crispație dureroasă, chinul întrebărilor la care căuta răspuns — și la care căutare a chemat și pe alții, alături.

I. D.

## FICȚIUNILE SPAȚIULUI °

**T**HEORIA relativității și-arată neprevăzutele roade. Un învățat gânditor E. Barthels publică într'o foarte serioasă revistă de specialitate un studiu în care ajunge la rezultate mai senzaționale chiar decât cele ce a făcut celebritatea de actor de cinematograf a lui Einstein.

Toată astronomia dela Galilei și Copernic incoace se vede dintr'odată pusă în fața unui mare semn de întrebare. Utilizând pentru muritorii de rând inaccesibile concepte de ale ultrageometriei, Barthels socotește cu un vast aparat matematic mărirea universului, imaginat de astă dată nu în spațiul înfinit, omogen, euclidian, cu care suntem obișnuiți din școală, ci într'un spațiu de-o anumită curbatură. Și deodată toate perspectivele cosmice cari făceau încântarea adolescenței noastre, se prăbușesc. Distanțele de trilioane de kilometri, milioanele de ani de lumină fac loc unor măsurii pe cari aproape și închipuirea omenească le poate — imagina. Diametrul drept liniar al universului n'ar fi mai mare

decât 40,000 km. (scrie patruzeci de mii de km). Cam atât cât școlarii trebuiau până acum să-și închipuie, ca să vadă aievea lungit ca un șarpe în fața lor, ecvatorul globului terestru. Toate datele astronomice organizate din nou în acest spațiu limitat și curbat își schimbă monumentală înfățișare ce da aripi îndrăznelilor omenești. Stelele fără deosebire ar fi cu mult mai mici decât pământul, iar pământul însuși un fel de perete de despărțire în spațiul cosmic, o ciudată despărțitoare în formă de disc. Astronomia matematic construită în spațiul curbat al lui Barthels reamintește foarte de aproape concepția antică despre lume. — Acest nou tablou cosmic în sine surprinzător, devine tot atât de interesant prin reflexiile filozofice ce le trezește. Matematicianii romantici (Labatschewski, Boljai, Gauss) creiau alături de geometria lui Euclid (considerată ca geometrie a realității) alte geometrii imaginare, tot atât de logic legate în ele înșile ca și modelul clasic. Henri Poincaré arăta apoi elegant



și convingător că sunt posibile înfinit de multe geometrii: înfățișarea fiecăreia atârnă de felul cum se modifică postulatul convențional al lui Euclid. Geometria lui Euclid ar fi numai cea mai comodă, dar nu singura posibilă. Einstein a făcut un însemnat pas mai departe: Spațiul universal nu e omogen, euclidian, ci un spațiu cu curbată (noduri) în jurul marilor centre de gravitație, și în întregime de asemenea de-o anumită curbată.

Neeuclidianul, care pentru romantici era o simplă posibilitate, își găsește astfel o aplicare reală. Iar acum în urmă Barthels încearcă să coordoneze datele empirice ale astronomiei într'un spațiu de-o structură ultrageometrică. Problema în veci neistovită mai are și o altă latură, pur filosofică.

După Kant, spațiul euclidian era o simplă condiție subiectivă a sensibilității („subjektive Bedingung der Sinnlichkeit“), o formă pe care spiritul omenesc o impune lumii date. El mai susținea că despre spațiul acesta nu se poate vorbi decât din punctul de vedere al omului, în vreme ce „despre alte ființe gânditoare nu se poate ști dacă sunt legați de aceleași condiții“. (Kritik der reinen Vernunft, § 3.). Marele interpret al lui Kant. Vaihinger adaugă: „(După Kant) spațiul e subiectiv iar existența obiectivă necunoscută. Dovezile kantiane în privința aceasta sunt insuficiente: singurul argument hotăr-

ător e următorul: spațiul e o construcție imaginară subiectivă fiindcă e plin de contradicții: e o însușire a tuturor ficțiunilor veritabile să cuprindă contradicții... Construcția imaginară a spațiului a inventat-o spiritul pentru ca în el să orânduiească procesele date, masa cartică și contradictorie a sensațiilor“. (Philosophie des Als ob, pag. 75). Pentru Kantiani și neokantiani spațiul e o construcție subiectivă *general omenească*. Sunt gânditori cari subiectivizează și mai mult ideea de spațiu. După Spengler — spațiul omogen, înfinit, e o creație exclusivă a omului apusean, a spiritului faustesc, o creație nu general omenească. ci istoric condiționată. Spațiul tridimensional înfinit ar fi o parte integrantă a mitului apusean. Oamenii altor culturi și-au creat cu totul alt mit despre spațiu. Dacă Barthels a isbit să organizeze datele empirice ale fizicii și astronomiei în alt spațiu decât cel omogen, înfinit, euclidian — teza ficționismului câștigă un nou sprijin, poate decisiv. De altă parte se pare că Fizica ce-și umbla până acum drumul său desconsiderând filosofia, e pe cale să se dizolve, să se prefacă în teorie a cunoașterii. Aceasta ar fi și concluzia la care voiam să ajungem prin reflexiile de față.

L. B.

## INTRE TRECUT SAU VIITOR

Cu prilejul celor două volume ale „Istoriei civilizației române moderne“ de E. Lovinescu

**O**PERA d-lui Lovinescu *tinde* să arate în primul rând că tradiționalismul și misticismul național e o atitudine greșită și periculoasă, în al doilea rând, că „România modernă este datorită exclusiv influenței apusene“. Dacă această tendință e în legătură cu convingerea d-sale că în ce-l privește se află pe calea cea bună, nu putem ști, dar tendința e vădită. Altfel, o metodă i s'ar fi impus, dela început, d-lui Lovinescu: dat fiind numărul mare și persistența curentelor sau manifestărilor de reacțiune contra *imitației* apusene sau a celor de intensificare a tradiționalismului, a misticismului național sau a poporismului, d-sa ar fi trebuit, cred, să studieze aceste fenomene ca perfect motivate, îndreptățite, prin însăși puterea și însemnătatea lor, pentru a ni le explica și a le defini. D-sa găsește, e drept o explicație: Sufletul nostru evoluează pe când formele, instituțiile și elementele noastre de civilizație modernă au fost introduse pe cale revoluționară, așa că sufletul ar fi rămas de fapt în urmă, idee care nu poate avea decât o valoare metaforică. Pe de altă parte, d. Lovinescu, urmărește, paralel, demonstrarea unei legi generale, după d-sa: ideile preced factorii materiali în transformarea societăților. În acest caz, ideile trăind în suflete, România modernă e creată pe cale evolutivă, e creată de suflete, iar acele suflete evoluând, să zicem, mai accelerat sub influența ideilor europene, nu rămân mai puțin o emanație a mediului lor de activitate solidară prin veacuri. Așa că ne apar prea îndreptățite protestările făcute, în numele purității și armoniei caracterului specific al neamului împotriva falsei adaptări la cultura sau la civilizația apuseană, de spiritele cele mai distinse din epoca noastră mai nouă (Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Iorga..). Era natural de asemenea să se caute un fond de adevăr, de originalitate și un îndreptar, precum și un co-rectiv în sufletul popular al țaranului sau al clasei

mijlocii țărănești, destul de evolute și păstrând și urmele unei origini nobile și achizițiile sufletești din cursul evoluției neamului românesc, ceceea formează, în totul, individualitatea etnică și morală, *ethosul* nostru. Această străduință, după *caracterul pur*, e justificată nu numai în sine dar și prin exponenții săi, produsele cele mai evolute și mai *conștiente* ale neamului.

În orice caz, rămâne că sufletele se modifică evolutiv cum o spune și d. Lovinescu, dar d-sa dorește, se pare, revoluția și în acest domeniu, de oarece crede că întorcându-ne spre trecut sau reinviindu-l în conștiințele noastre, nu vom găsi decât elemente inferioare, false și în orice caz primejdioase pentru adaptarea noastră la civilizația occidentală, pentru progresul nostru. Dar tocmai ceceea formează bazele regenerării noastre moderne, se află în forțele active, conștiente ale trecutului. Faptului de a-și fi simțit granițele precise etnice, în romanitate, în ortodoxism și în tradiții sau instituții străvechi, dătoarește poporul român că a conservat și întărit, apărând cu dărzie, forme politice, Statele dunărene, expresii mărginite, fragmentare ale Daciei romanizate în mijlocul Barbarilor sau mai târziu ale unor națiuni și State eterogene mai puternice. Păstrarea independenței Munteniei și Moldovei în cursul veacurilor are tot atâta însemnătate pentru ceceea suntem ca și unirea de la 1859.

De asemenea, ideea romanității și a unității neamului aflată în cronicari precum și conștiința ortodoxă comună (aceasta mai limitat) formează bazele indiscutabile ale renașterii culturale unitare a poporului român din sec. al XIX-lea. Nu e deci vorba de ceceea datorim, ca obligație morală, trecutului sau viitorului. ci e vorba de cunoașterea adâncă și interpretarea integrală a ceceea suntem, adică a ceceea am fost și probabil vom fi.

De altfel, chiar d. Lovinescu considerând *istori-*

este ideea unirii, o găsește mai veche decât *momentul european* al acestui act, o recunoaște acolo unde e voință a noastră, autonomă, originală, deci străveche, dela sine dată sau dezvoltată în ființa și trăirea noastră specifică. La fel se poate proceda și cu celelalte manifestări europene ale regenerării noastre și aceasta ne duce la conștiința în continuitate și în evoluție a neamului. Insuși d. Lovinescu remarcă faptul că în politica externă, conducătorii noștri au știut totdeauna să-și încadreze politica lor în marea politică *evolutivă* (deci cea care are șanse de succes) a Europei. (La fel scria d. Vintilă Brătianu într'un articol din „Democrația” Noemb. Dec. 1924). Dar acesta e un fenomen continuu în cursul istoriei noastre și în ce mă privește cred că e o manifestare activă și conștientă a noastră, este adică politica naturală a micilor State sau națiuni care, neputând fi imperialistă și neputând fi decât apărarea contra imperialismului, *trebuie* să fie națională. (Îndrăznesc să recomand pentru aceasta cartea mea care va apărea zilele acestea: „Politica externă a celor 3 principate în anii 1683—83). Iată un element de originalitate pe care s'a bazat desigur toată voința noastră de independență, de ridicare la nivelul Europei, de viață de sine stătătoare și originală. Iată legătura indisolubilă cu trecutul, care explică de ce voința de a ne regăsi autonomia și originalitatea sufletească în trecut

este egală cu voința de a fi la înălțimea „Europei luminate”.

D-l Lovinescu mai afirmă că nu se poate lua revoluția lui Tudor Vladimirescu drept punct de plecare al revoluției sociale în veacul al XIX-lea. În orice caz, între acea revoluție de țărani și evoluția chestiei agrare și a poporanismului e o afinitate care nu poate fi trecută cu vederea. Iată încă o legătură organică, o evoluție de fapt având rădăcinile într'un moment original românesc. Avea dreptate, cred, prințul Brâncoveanu, unul din cei mai mari proprietari dinainte de expropriere, când la congresul internațional de apărare a proprietății dela Paris din anul trecut, a afirmat că exproprierea este un fapt original românesc, deci datorit, în ce privește esența lui, evoluției românești. (Vezi „Argus” din 2 Ian. 1925). A. D. Xenopol, ca să nu mai dau alte exemple, a urmărit, schematic e drept, linia evoluției chestiei țărănești, care s'a încheiat cu exproprierea, ca fenomen interior, până la origini, într'un studiu apărut postum în „Arhiva Socială”. Din toate acestea reiese nu numai că întoarcerea la sufletul național e necesară, dar mai ales că singură cunoașterea precum și interpretarea amănunțită, profundă, *integrală* a trecutului nostru ne poate da o justă idee despre marea prefacere din sec. al XIX-lea.

VIRGIL ZABOROVSKI

# CRONICA LITERARA

THOMAS HARDY

Din o „Antologie a poezilor englezi de azi” în preparație

**T**HOMAS Hardy (1840) pe care poeți englezi de azi, poeții georgieni, și-l pun în frunte fără să-l și revendice, e un caz răzleț, în literatura lumii. Nu cunoaștem, în scrisul zilelor de ieri și azi, un mare romancier care să fie, în același timp și un mare poet, a cărui, ceș pușin activitate și faimă de prozator, să meargă paralel, și să rămână alături de aceia de stibuitor. Ne aducem ușor aminte, marii romancieri francezi, dela Maupassant la Prevost și dela France la Bourget au început cu versuri. Nu știm ce scriitor n'a făcut la fel. Dar era acea bine cunoscută și inevitabilă dragoste dintii a tinereții. Curînd prosatorul dint'înșii a intervenit, dînd afară pe poeți, deabinelea.

Tînărul însă care la 16 ani intra ajutor la un preot-arhitect din Dorchester, de lingă satul său natal, în mindrul țînut al Dorsetului, începea la 20 să măsoare și să deseneze în vederea restaurării biserici din partea locului și să așterne pe hîrtie în același timp proză și versuri. O medalie și un premiu de arhitectură decernate de Londra în 1865, l-ar fi menținut în profesie dacă, doi ani după aceia primul său roman *The Poor Man and the Lady* primit de editorul Chapman n'ar fi căzut și în mîinele lui Meredith. Acesta sfătuește pe editor să respingă primitul manuscris; chemînd însă acasă pe un autor îl incurajează și-i spune să scrie romane cu ceva mai multă acțiune. Cu mai multă acțiune? Las pe mine, își va fi suris arhitectul. Și lăsîndu-și rigla și luneta de nivel, a început să căldească în scris.

N'a fost, într'adevăr, o mare schimbare. Fostul

constructor de turla se hrănea cu ceva Shopenhauer, Hegel, întimplător Kant, dar mai ales cu ideal grec. Să înceapă cu acesta îi făcea tranziția mai ușor. Seta de proză apoi a veacului victorian cum și norocosul *Far from the madding Crowd* (1874) în a cărui anonimă publicare din *Cornhill Magazine* lumea credea ascunsă pe George Eliot, menținu pe scriitor cu o serie de romane, tragice sau idilice, dar mai des arhitectonice.

În același timp amarul pesimi-m care întrecea tot mai mult cerul acestora, avea nevoie de izbucniri scurte și atunci, fără să publice, scria nu mai puțin încă dela 1865 versuri abrupte ca cele din «Hap»:

Dacă vreun zeu răsbunător mi-ar face semn  
De sus, rînjindu-mi: poamă a obidei  
Află că durerea ta-i extazul meu  
Că pierderea iubirei tale-i cîștigul urei mele

în care «întâmplarea oarbă» acoperă soarele și timpul face zaruri din gemetele noastre.

Mai mult, în bună lege wordsworthiană, Hardy lua o artă drept cealaltă și atunci își transforma poeziile în proză și le închidea în romane așa cum acestea, la rîndu-le, își cedau episoadele lirice—și Tess, de pildă, prindea să se jelue în vers — sau descriptive, — și *Under the Greenwood Tree* se transpunea în ciclul cîmpenesc legat de Mellstock Quire.

Am numit cu acest prilej cele două mari romane ale lui Hardy, pe cel idilic dela 1872, în care Wexsex, județul său natal apare în tot farmecul

feciorelnic dinaintea mașinismului modern și *Tess of the D'Urbervilles* (1891), povestea tragică a unei fete dela țară sedusă de veșnicul nobil al ținutului. *The Return of the Native* (1878), reunește idilicul cu tragicul, dându-ne unul din cele mai puternice caractere de femei ale romanului de azi, în Eustacia Vye, acest «material crud al unei divinități», care «ar fi făcut, cu puțină pregătire, figură bună pe Olimp». Cu *Jude the Obscure* (1895) ce pune, nu fără cinism, problema sexului, am citat ultimul mare roman din cele patru-spre-zece cu care Hardy rămâne în literatura engleză ca «pendant» al lui Meredith și ca cel din urmă mare victorian.

Așa îl socotea și Lionel Johnson cind în «*The Art of Thomas Hardy*» (1895) nici prin gînd nu-i trecea ca autorul său va înceta definitiv, peste trei ani, ca romancier și, resfrîndu-și proza cel mult în citeva mănunchiuri de nuvele va scoate în curs de douăzeci-și-patru de ani (1898—1922) nu mai puțin de zece volume de versuri.

Negreșit seria o încep *Wessex Poems* scrise între 1865 și 1870 dar apărute, afară de patru dintre ele, abia în 1898 și plimbînd printre țărani de multe ori Schopenhauerisat și peste crîngurile din Wessex tragedia vieții surprinsă în gesturi, ascunsă în peisaje; apoi *Poems of the Past and Present* (1901), poate împreună cu poemele citate, cele mai bune ale lui Hardy. S'ar crede că e lichidarea unor socoteli din tinerețe. Dar anii 1904, 1906, 1903 readuc, în trei părți, cea mai paradoxală și printre cele mai mari poeme scrise în englezește *The Dynasts* «o dramă a războaelor napoleonice în 19 acte și 130 de scene» — o piesă, are grije să ne asigure autorul, — «nu pentru scenă, ci pentru o reprezentare mințată, pur și simplu».

Piesa — din care fragmente chiar s'au jucat, iar episoade s'au publicat ca poeme aparte, e, în vers și prosă, un genial leviatan, o împerechere fantastică de moralitate și soție medievală, ridicată cu un suflu tolstoian, la gradul de epopee și adîncită cu acel patos Shakespearean care a creat un Sir John Falstaff, un Enric V sau Richard II și III.

În jurul unei persoane — dealtfel numai pretext — «Voința Imanentă» — voința lui Schopenhauer, și adevăratul protagonist al piesei — asistată de «Inteligențe» și «Spirite» — dintre care nu lipsesc Virsta și Ironia — mișcă «manechinii cu țifini de oase» cu nume bine cunoscute de: Napoleon, George III, Pitt, Nelson, Lorzii, Camera Comunelor — o ședință a ei, ține ca în realitate — țărani din Wessex, campași cu toții pe fondul singierii al războiului peste care final, Corul Milelor trage o cortină de umanitate: «Poate că Voința Imanentă, care nu cunoaște nici binele nici răul va înțelege cîndva» — Concesie pe care și-o face Hardy sieși. De fapt, toată poesia lui are ca refren o fatalitate oarbă, pe care conștiința noastră, un accident în timp, n'o stînjenește,

nici afectează. «Crass Casualty», întimplarea năvingă, e legea universului, și poetul care s'a izbit de ea dela primele versuri, din 1865, o va vedea rinjind și în *Satires of Circumstance* (1916) — printre cele mai crude lucruri scrise vreodată de un poet — *Moments of Vision* (1917) sau *Late Lyrics and Epitaphs* (1922).

Cum se face că urmașul răzeșilor chiaburi ce urcă prin guvernatorul Clement Le Hardy pînă'n secolul 15, sănătos întreg, de o vitalitate care nu cedează, și înfundat dela vîrsta de 35 de ani, printre țărani lui, în dulcele și odihnitorul Wessex, pentru o viață de un cumpăt tulburat cel mult la conferirea vreunui ordin Pour le Mérite<sup>1)</sup>, e un așa de mare obsedat al răului, ce a făcut dintr'un modest frate al gliei un muștrător de vieață și femei, dintr'un patriarhal, un cinic, dintr'un visător, cel mai mare pesimist pe care îl cunoaște poesia alături de Leopardi și Vigny?

Ideia Schopenhaueriană, pe care nu s'a știut să o pună și invers, e desigur marele disolvant al unei făpturi predispușe la desamăgire, într'o Anglie ca aceea care, prozaică și omoritoare de suflet, producea protestele lui Carlyle și aducea reacția întineritoare a prerafaelitismului, dar se lasă, deocamdată, mai mult ca oricind, bătuită de morbul filosofiei renunțătoare a Germanului.

Hardy înfățișează procesul descompunerii de suflet prin meditație. Fraza lui Nietzsche despre Dante: «poetisînd printre morminte» s'a repetat în legătură cu dînsul. Mai precis, o hamletizare nesfîrșită în amurgurile din Dorset, fie și cu cotizare rezemat pe «Lumea ca voință și reprezentare».

Scoasă din tragicul de situație care ne-a dat o dramă elină, masivă de imagini, saturată de gînd, în forma ei abruptă, cu cîntecul ei svîcnit, substanțiala poezie al lui Hardy e fructul de cactus uscat și negru, pocnind la răstimp de singurătate, pe gura de lavă a vieții.<sup>2)</sup>

#### DRAGOȘ PROTOPOPESCU

<sup>1)</sup> Despre solitarul poet mărturisește Lord Kitchener, care e deținător și dînsul al ordinului conferit în Anglia numai la 8 persoane, că întreba odată: — Cine e Hardy ăsta? — Ia, unul care are și el Ordre Pour le Mérite, i s'a răspuns.

<sup>2)</sup> *Hap, God's Education, Her Death and after, The two Rosalinds, A Sign Seeker, A Trampwoman Tragedy, In the Crypted Way, The Phantom Horsewoman, A Sunday Morning, Where the picnic was, To an unborn pauper child* și — ultima bucată publicată — *Waiting both* sînt dintre cele mai bune poezii ale lui Hardy, de o factură care miră prin modernismul ei, dar a cărei mare noutate rămîne deapururi sinceritatea.

# CRONICA ARTISTICA

## PRIN EXPOZIȚII

ARTIȘTII noștri tineri confundă de obicei maniera cu acea libertate interioară care se numește stil. Maniera rămîne o înghetare din diferite forme lineare sau picturale lipsite de un conținut intuitiv. Și există maniere care ni se înfățișează din prima clipă ca intenții intelectuale, izolate de curentul

larg al vieții și altele ce ne apar ca un fel de sti căruia i-a pierit sufletul. Neapărat că artiștii de obicei nici nu știu cînd și cum se înecă în vre-o manieră, care nu se potrivește nici temperamentului și nici disciplinei lor de lucru. Astfel într'o bună zi ne pomenim cu expoziții ce ne spun



că artiștii aceștia văd lumea prin ochelarii altora și o văd greșit, o văd strâmbă, sucită, decolorată sau alcătuită din mii de placarde. Nu vrem să afirmăm aci că placardul nu poate fi artă. Nu! Dar echilibrarea organică a culorilor stoarse din tuburi direct pe pânză nu cere mai puțină forță interioară decât o armonizare impresionistă. Totul e ușor, când ai de spus ceva. Impresionismul ascunde însă și mai bine apucăturile nesincere, putea fi un costum mai încăpător de carnaval.

Și ne-am gândit la toate astea, trecând în luna Februarie prin expozițiile bucureștene. Firește că expozițiile domnilor O. Han, Teodorescu-Sion și Bunescu erau cuprinse de un alt spirit mai sever și mai suveran. Expoziția domnului Han a strâns pentru întâia oară la olaltă toate lucrările artistului din ultimii ani. Aranjamentul expoziției a fost însuși un exemplu în ce privește gustul cultivat și echilibrarea volumurilor. Ultimele lucrări ale acestui sculptor cu însușiri neîntâlnite încă în plastica noastră sunt și cele mai stabilizate în ritmul cantităților din care se compun. Totul câștigă un caracter statuar tipic, contopind detaliul suprafețelor, fără a pierde din sensibilitate. Astfel și expresia trupească e deseori transpusă într'un domeniu mai abstract. Închegarea formelor mari cuprinde un spirit ce trece diacolo de lumea sensuală. Existența unei mase presupune organic pe cealaltă. Formele cresc în spațiu, sunt foarte simplificate, monumentalizate și au o nespuse de viguroasă legătură arhitectonică. Domnul Han își clădește grupurile. Totuși planurile nu se pot confunda niciodată, fiindcă sintetizarea suprafeței plastice e în strânsă legătură cu întregul linear al compozițiilor. Felul cum o formă extrem de simplă poate fi pătrunsă de încordarea vieții, fără a pierde ceva din elementul constructiv, statuar, ni s'a înfățișat în deosebi prin marele monument al lui M. Săulescu. În grupul „Sărutul” domnul Han ne-a dat o sinteză de planuri de o incontestabilă valoare pe lângă o compoziție extrem de închegată, pe când grupul „Maternitatea” cu proporțiile sale atât de mari, schițează într-un câțiva de pe acum drumul spre care, poate, sculptorul Han se va îndrepta în viitor. Căci pe lângă acest grup, pe care și sculptorul însuși îl crede neterminat, toate celelalte par încă complicate. Expoziția domnului Han a întărit încă odată convingerea tuturor care cred că sculptorul acesta, nespuse de sever față de realizările sale, ar putea deveni un strălucit reprezentant al sculpturii românești. Am mai scris-o și altădată: sculptorii însemnați se pot număra pe degete. Iar domnul Han e pe drumul cel mai bun.

În sălile Ateneului, expun pe lângă obișnuții analfabeți înexterminabili, doamna Rodica Maniu-Mütznner și domnii Iorgulescu și Ghiță.

Arta doamnei Maniu-Mütznner ni s'a arătat de data aceasta cu totul altfel ca în trecut, cu toate că n'am uitat încă frumoasa expoziție de acum doi ani, din sala Mozart, care, neapărat, ne indicase în caracterul dur al câtorva naturi moarte în ulei o oscilare spre o manieră mai migăloasă, mai atentă față de detaliul plastic. Această atenție

față de bunul meșteșug, caracteristică pentru un pictor ca domnul Mütznner, nu ne-a dat însă roadele pe care le-am fi putut aștepta de la netăgăduitul talent al artistei. Și cu toate că nu vom afirma cu îndărărire că doamna Maniu-Mütznner s'a rătăcit pe un drum greșit, ținem totuși să constatăm că temperamentul artistei s'a manifestat întotdeauna în realizări foarte valoroase, când putea să redea cu puțin mijloace o impresie fugitivă, dar proaspătă. Și din punctul acesta de vedere, doamna Maniu-Mütznner a fost neapărat o rară impresionistă, căreia îi pria cel mai bine aerul liber. Până și aquarelele artistei sunt ațăzi mai conturate, mai strânse în culoare, mai stinse și mai puțin vii. Doamna Maniu-Mütznner confundă chiar simplitatea cu lipsa de culoare din naturile moarte expuse. Lucrărilor acestora le lipsește o respirație mai adâncă, pe care am găsit-o întotdeauna în aquarelele tinerești de acum cinci sau șase ani. Pe atunci nuanțarea frumoaselor valori de culoare însemna un stil. Astăzi culorile au devenit mai fricoase. Dar credem că expoziția această va rămâne în amintirea noastră numai ca reflexul unei crize puternice, învinsă de valoroasa artistă.

Domnul P. Iorgulescu are multă facilitate și virtuozitate. Pictura d-sale are multe calități ce nu se pot contesta. Ii lipsește însă sobrietatea necesară. Multe elemente predominante în pictura lui par numai împrumutate, iar forța culorilor aprinde uneori un războiu pe o singură pânză, ceace face și ca soliditatea planurilor să sufere. Și aci: mult mai multă manieră decât libertate. În câteva bucăți însă culoarea se încheagă formal, construcția polcromă a peisagiilor e foarte firească. Pe lângă altele, însușirile de portretist ale domnului Iorgulescu nu trebuiesc disprețuite. Dimpotrivă! Păcat că felul de interpretare al acestui artist ne face mereu să credem că pictura lui n'a crescut din izolarea unei personalități, ci din intenții cerebrale. De sigur că tânărul pictor nu și-a dat încă seama că lucrările sale, devin astfel mai mult pestrițe, decât colorate într'un sens organic. Domnul Iorgulescu are foarte multe aptitudini care ne fac să credem că forța culorii sale își va găsi un echilibru, ce ne va putea da și realizări noi și valoroase.

Expoziția domnului Ghiță e un contrast aproape diametral opus. Preocuparea de căpetenie a acestui pictor e realizarea luminii și a atmosferei în peisagii hotărât colorate. Tonalitatea luminii face însă ca materia să sufere uneori mult în ce privește soliditatea, astfel că natura întreagă, prinsă într'o simplă gamă de culori, capătă un caracter nebulos. În alte lucrări însă atmosfera plutește magic de-asupra lucrărilor, astfel că avem în fața noastră planuri și culori ce se armonizează într'un fel cu totul deosebit. Atmosfera leagă parcă valorile de culoare. Iar culoarea e aspră și fără luciu, aducându-ne uneori aminte de nuanțele de pastel. Și expoziția domnului Ghiță înseamnă mai mult pentru evoluția pictorului, decât prin realizările ei. Dar, incontestabil, intențiile artistului sunt sincere și susținute de un innăscut simțământ pentru spiritul atmosferei.

OSCAR WALTER CISEK



# DRAMA ȘI TEATRUL

„L U L U“

de FRANK WEDEKIND

ÎN sufletele sterpe, anumite simpatii și patimi, pentru unele părți ale lumii, rămân viermuell ascunse, care mor odată cu omul. Câteva manii numai, în amintirea unor prieteni, și atât. În adâncul plâsmuitorilor de lumi nouă însă, ele rodesc, și din stratul lor putred, prin care trece un fir de viață, răsare cu vremea o altă lume. Acesta este cazul lui Frank Wedekind.

O putere nestăpănită l-a atras — înainte cu mult de-ași clădi opera — în preajma cercului. Simțea el, o substanță înrudită sufletului său, în viața arenelor, în care fiarele plâng iar oameni urlă; în care caii au ceva din noblețea și frumusețea oamenilor educați, după cum spunea; — o chemare care avea să-i deslege pânjinișul incurcat al sbuciumărilor, slmțimintelor și gândurile sale.

Ani de zile Wedekind a călătorit cu cercul Herzog, în care îndeplinea funcțiunea de secretar și cu cercul Franconi, în care avea rolul de «obici-muit» — adică un domn într'o loje, servind clovnu-lui să-și lege replicile, în timpul unei scene jucate în arenă.

Prietenii tinereții i-au fost: mîncătorul de foc Rudinoff și vestitul clown Anatol Duroff. Cu Rudinoff a ajuns până la Paris, unde — acesta era idealul lui Frank — dorea să se stabilească și să facă meseria de croitor de dame.

Mai târziu, când stabilit la München, a început să-și scrie dramele care aveau să aibă atât răsunset, din pasiunea lui pentru circ, Wedekind a desprins marioneta, personajul stilizat, mecanizat, tratat pe o singură latură, robit evenimentelor exterioare, singurul care putea înfățișa pasiunea lui de amoral, ne bună după moralitate.

Cea dintâi lucrare — care rămâne și cea mai desăvârșită a lui Wedekind — e „Deșteptarea Primăverii“. Toată poezia vieții sexuale ajunsă la conștiința de sine; toată inițierea în misterul marelui fericiri, învăluită în vălurile diafane și multiple ale întregii Firi; toată simfonia simțurilor fragede și a visului — încă — sunt cuprinse în această piesă!

O violentă lirică a naturii străbate pe aci; zările sunt deschise; e o trecere prin peisagii — după cum s'a rostit atât de precis și pitoresc Iulius Bab, care l-a înțeles atât de profund și exact pe Wedekind.

În această piesă, în care lumea e încă întinsă pentru personagiile wedekindiene, există un singur rol care poate fi considerat ca izvor al întregii opere ce va veni: Domnul mascat. (Lui, de altfel, îi e și închinată, de către autor, „Deșteptarea Primăverii“, o tragedie a copiilor).

El reprezintă întreaga concepție cinică a lui Wedekind despre viață, concepție care, din întreaga erotică umană, crede numai în sexualitate și care îl izolează pe om în instinctele sale.

După „Deșteptarea Primăverii“, Wedekind e preocupat până la obsesie, numai de morală, morala burgheză dominantă, firește, cea cu șubrede temelii, aceea în numele căreia se comit toate ororile, cu condiția îndeplinirii unor anumite formalități. Prin aceasta el intră în familia celebră a răsvrățiților din veacul al XIX, dărămătorilor de idoli falși și

mincinoși, alături de Strindberg și Shaw de la care a moștenit și spiritualicește, iar nu numai o tehnică dramatică nouă.

El crede că inima putregaiului moralei burgheze e făcută din pudoarea absurdă, subț paravanul căreia toate instinctele își dau frâu liber, cu care e acoperită, cu grije, problema sexuală. Și de aceea pornește o revizuire.

Căutătorul acesta inebunit, insetat de morală, dărămă moralitatea — scutul sarbăd!

El ridică «ziduri de fier» în jurul Domnului mascat, trunchiază lirica naturii din «Deșteptarea primăverii» precum și orice tresărire lirică în general: taie toate punțile de evadări romantice și zidește cetatea groaznică a instinctului deslănțuit, în vârful căreia stă scaunul judecăților supreme.

De la copii el trece la oameni maturi. Cu ei se socotește. La circ, Wedekind a învățat stima pentru animale și disprețul pentru oameni. Tot ce e fioros, abject și primitiv la cele dintâi, el le trece la cei din urmă pe calea deschisă a instinctelor, care îi pune pe toți pe un acelaș plan de egalitate. Tot la circ — și aceasta privește tehnica lui dramatică — el a simțit, de la clovni și acrobați, puterea gesturilor în serie de ritmuri, cu care construiește marionetele sale, care îi inlesnesc și îi inobilează arta și anume: întâi îl ferește și îl îndepărtează de naturalism (în formula căruia materialul violent și abject al lui Wedekind ar deveni intolerabil pentru spectator); iar în al doilea rând îl îndepărtează de orice fel de lirică, de orice fel de tresărire a sufletului, păstrându-l într'un cadru artificial, din care arzătoare, *moralizatoare contra moralei* să țâșnescă numai fronda.

Iată cum ne apropiem de „Lulu“.

Piesa care se reprezintă cu atât succes la teatrul d-nei Marioara Voiculescu este o contopire din două alte piese ale lui Wedekind: „Duhul Pământului“ și „Cutia Pandorii“.

Și ca acțiune și ca personajii cele două lucrări se urmează una pe cealaltă.

Prologul este acela al piesei „Duhul pământului“. E spus de un imblânzitor de fiare. El chiamă publicul să vadă menajeria întreagă — echivalentul instinctelor deslănțuite. Numărul de atracție e Șarpele (Duhul pământului), Femeia — Eva, Mignon, Nelly, Lulu — sute de nume de am înșira, ce importă?... E carnea lucioasă, apetisantă, tare și anonimă care atrage și disolvă în ea: tânăr, bătrân, bogat, sărac, geniu, cretin, poet, bancher — tot neamul nesfârșit al bărbatului — fără care se omoară după femei.

Lulu culeasă tot dintr'un circ de d-l d-r Schön — director de mare cotidian berlinez — n'are părinți. Se laudă doar cu Schigolch — o moluscă abjectă. Despre origina lui Lulu ne rămâne ideea unei zămisliri într'o mlaștină preistorică, călduță, forfotind de viață ca un sân hidos, din care s'au născut monștrii. E frumoasă ca păcatul. Pentru ea moare Goll, Schvartz, Schön, Casti-Piani, Alwa Schön și contesa Geschwitz — lesbiana hermafrodită —. Pentru ea se nenorocește liceanul Hugenberg. E șarpele primitiv care înghite tot: lei, urși, tigri și maimuțe. Geschwitz stă cu abominabila ei patimă la periferia

puterei, de atracție a lui Lulu. E ultima subliniere a blestemului ei. Tot ce poate avea un apetit sexual, e atras de acest puternic magnet al pierzării.

Și fiarele orbite de poftă cad pradă, până ce mâna lui Dumnezeu trimete un cuțit exterminator. E Jack spintecătorul care cu o altă patimă — tot atât de desgustătoare, căci nici trăsnetul nu s'ar fi putut murdări nimicind cangrena aceasta — omoară pe Lulu și pe contesa Geschwitz.

„Lulu“ e una din memorabilele socoteli ale unui răzvrătit cu legea moralei burgheze. Trebuie să mulțumim doamnei Voiculescu pentru inițiativa și curajul de a o fi reprezentat.

Sub priceputa direcțiune de scenă a d-lui Soare, spectacolul acesta care sta pe o muchie de cuțit, și de care atârna soarta unui întreg gen de teatru — și nu din cele mai neînsemnate — pentru publicul românesc, a isbutit.

Wedekind a declarat ani de zile — ani lungi de scandal și de tăgăduire, nu a talentului său, dar a moralelor sale intenții — că el nu e un naturalist — și, firește, nici nu e.

O interpretare naturalistă a lui «Lulu» ar fi provocat o cădere. Mâna abilă a directorului de scenă și jocul inteligent al interpreților, joc de stil și de intelectualizare, a deschis lui Wedekind un drum sigur și liniștit, de la început.

Socotim că d-na Voiculescu a realizat în „Lulu“ unul dintre rolurile sale cele mai bune, de o artă din cea mai aleasă calitate.

Celalți interpreți ai rolurilor principale să aibă o singură mândrie: că l-au înțeles și l-au slujit, la noi, pe Frank Wedekind.

ION MARIN SADOVEANU

**RUGĂM** *inzistent abonații să ne achite sumele întârziate, pentru a ne da astfel puțința apariției regulate.*

**DIN** *cauza lipsei de spațiu am fost nevoiți să suprimăm în acest număr „Cronica Măruntă“.*

**NUMĂRUL** *vărilor va cuprinde în supliment reproduceri din Expoziția d-lui Th. Pallady, care se deschide în cursul acestei luni.*



REVISTA MENSILE

# DELTA

REVISTA MENSILE

Redactori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar  
Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume  
Abbonamento per l'estero: Un anno Lire 25. —

## LE CRAPOUILLOT

Revistă pentru literatură și artă  
Paris, 5. Place dela Sorbonne.

## LES MARGES

Directeur Eugène Montfort. — Apare lunar. Abonamentul anual 22 franci. — Administrația: Librairie de France 99, Boulevard Raspail. Redacția: 5, Rue Chaptal, Paris (IX-e).

## IL CONCILIO

REVISTA MENSILE DI  
CULTURA E LETTERATURA

ORGANO UFFICIALE DELL' ISTITUTO INTERUNIVERSITARIO ITALIANO

Redazione e Amministrazione: FRANCO CAMPITELLI, Editore: FOLIGNO

Abbonamento { Italia e Colonie L. 45     ||     Un fascicolo { Italia e Colonie L. 4,50  
annuo         { Estero . . . . . } 70     ||     separato     { Estero . . . . . } 7,—

CONTO CORRENTE E ASSEGNI POSTALI N. 1-2577

A APĂRUT:

A APĂRUT:

NICHIFOR CRAINIC

## DARURILE PĂMÂNTULUI

P O E Z I I

UN VOLUM 200 PAGINI 15 LEI. — EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ»

A APĂRUT:

A APĂRUT:

IONEL TEODOREANU

## ULIȚA COPILĂRIEI

UN VOLUM 154 PAGINI CARTONAT 30 LEI  
EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

## LE MONDE NOUVEAU

Revistă pentru strângerea legăturilor sociale, economice, literare și artistice între Franța și străinătate.

Apare de 2 ori pe lună.—Abonamentul anual 50 franci.—Paris, 42, Boulevard Raspail, Paris (7-e).

EXEM-  
PLARUL  
LEI 15.—

# GÂNDIREA

EXEM-  
PLARUL  
LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU  
APARE LA 1 ȘI 15 ALE FIECĂREI LUNI  
SUB CONDUCEREA UNUI COMITET

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR  
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CASELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT  
RUGAȚI A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.  
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI  
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

1 MARTIE 1925

## CUPRINSUL:

LA ULTIMA MARGINE de <i>Ion Dărie</i> . . . . .	289	FICȚIUNILE SPAȚIULUI de <i>L. Bl.</i>	306
SANIE PESTE ZĂPADĂ VEACU- RILOR, — GÂND de <i>A. Cotruș</i> . . . . .	292	INTRE TRECUT ȘI VIITOR de <i>Vir- gil Zaborovschi</i> . . . . .	307
FĂGĂDUIȚII DIN FLACĂRI de <i>Lucian Blaga</i> . . . . .	293	CRONICA LITERARĂ	
IATĂ, A SUNĂT CEASUL de <i>Ce- sar Petrescu</i> . . . . .	294	THOMAS HARDY de <i>Dragoș Pro- topopescu</i> . . . . .	308
THOMAS HARDY versuri în ro- mânește de <i>Dragoș Protopopescu</i>	298	CRONICA ARTISTICĂ	
VERSURI de <i>Sandu Tudor</i> . . . . .	300	PRIN EXPOZIȚII de <i>Oscar Walter Cisek</i> . . . . .	309
IDEI, OAMENI & FAPTE		DRAMA ȘI TEATRUL	
REALITATEA ROMÂNEASCĂ de <i>Ioan Slavici</i> . . . . .	304	„LULU“ de <i>Ion Marin Sadoveanu</i>	311
JACQUES RIVIÈRE de <i>I. D.</i> . . . .	306		

## ILUSTRĂȚII

COPERTA Xilografie de D-na *M. D.*  
IN INTERIOR: Xilografie de D-na *M. D.*, desene de *Teodorescu  
Sion, Tonița, Demian*, etc.

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,  
400 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 400 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC  
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR  
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-  
PLARUL  
LEI 15.—

# GÂNDIREA

EXEM-  
PLARUL  
LEI 15.—